

Voorwoord

In dit deel van Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht worden de verplichtingen en risico's van partijen met betrekking tot de aanvang en de uitvoeringsduur van het werk behandeld.

Over dit onderwerp bestaat slechts weinig literatuur. De vele jurisprudentie laat echter zien, dat hier nogal wat onduidelijkheden liggen. Door een systematische behandeling hoop ik in dit vraagstuk de nodige orde te hebben geschapen.

Uit deze jurisprudentie blijkt ook, dat het belangrijkste probleem is gelegen in vertragingen die zich met betrekking tot de aanvang en de uitvoeringsduur van het werk voordoen. Daarom zal in het volgende deel in het bijzonder worden ingegaan op de rechten van aannemer en opdrachtgever met betrekking tot vergoeding van vertragingsschade.

De opzet van dit deel is dezelfde als die van de eerder verschenen delen. Eerst wordt de integrale tekst van de te bespreken algemene voorwaarden opgenomen. Mijn commentaar daarop is voorzien van jurisprudentie – ook die welke niet elders is gepubliceerd – met name van de Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland.

Wassenaar, november 1984
M.A. van Wijngaarden

Voorwoord bij de tweede druk van Deel 3 (nieuwe opzet)

Traditioneel verschijnen de Delen 3 en 4 gelijktijdig. Dat gaat deze keer niet lukken en daarom zal ieder deel zijn eigen voorwoord hebben.

In deze nieuwe druk is aan een aantal onderwerpen extra aandacht geschonken. Het gaat m.n. om het tijdschema en de samenloop van oorzaken van vertragingen. Dit zijn onderwerpen die voor de praktijk van groot belang zijn en waarvan het tweede in de afgelopen paar jaar terecht veel aandacht in de literatuur heeft gekregen. In het kader van de verplichtingen rond het tijdig nakomen en de bewijsrechtelijke problemen die daaromtrent kunnen spelen, zijn wat in de UAV 2012 (1989) worden genoemd de bouwbespreking en de bouwvergadering van groot belang. Deze onderwerpen zijn daarom in deze nieuwe druk afzonderlijk zichtbaar opgenomen.

Op het moment dat dit deel zich in de fase van de drukproeven bevond, zijn twee nieuwe varianten van de AVA gepubliceerd (een voor overeenkomsten met consumenten en een zakelijke). Deze nieuwe ontwikkeling kon nog wel in de lijst met gebruikte afkortingen worden opgenomen, maar niet in de eigenlijke tekst. Aan

de herziening van de UAV-GC 2005 wordt reeds enige tijd gewerkt, maar wanneer de nieuwe versie daarvan verwacht mag worden, is niet bekend.

Er is veel rechtspraak toegevoegd aan deze nieuwe druk. Om ruimte te besparen, is een deel van de m.n. oudere rechtspraak verwijderd of in noten opgenomen. Deze rechtspraak is vaak nog relevant, het advies is dan ook uitdrukkelijk om de vorige drukken van dit deel (en van alle andere delen) te bewaren. De oude papieren delen zijn niet ook nog digitaal beschikbaar. Ik neem de vrijheid dit advies uit te breiden tot alle literatuur: ook al leven we in het digitale tijdperk, wie de oude literatuur die (al dan niet) alleen op papier beschikbaar is (ongeacht van wie afkomstig), niet bewaart, gooit het verleden weg. Daarmee verdwijnen inzichten en zijn oude fouten gemakkelijker weer te maken door gebrek aan kennis. Voor een goed begrip van waar we nu staan met de rechtsontwikkeling is die oude literatuur onontbeerlijk!

Mijn dank gaat uit naar de medewerkers van Uitgeverij Paris voor al het 'technische werk' dat zij steeds weer verrichten en van wie Annemieke van Garling dit keer tekende voor de correctie.

De lezer roep ik op mij te wijzen op fouten en op rechtspraak die ik over het hoofd heb gezien en wel een plaats verdienen in deze Serie.

Het manuscript is afgesloten medio juni.

's-Gravenhage, juni 2023
M.A.B. Chao-Duivis

Aanwijzingen bij het gebruik van deze serie

Waar in deze Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht bij uitspraken van de Raad van Arbitrage voor de Bouw wordt vermeld 'niet gepubliceerd', wordt bedoeld dat deze uitspraken niet zijn gepubliceerd in een van de gebruikelijke tijdschriften, zoals *Tijdschrift voor Bouwrecht*, *Bouwrecht*, *Tijdschrift Aanbestedingsrecht* of *Tijdschrift voor Arbitrage*.

Op de website van de Raad van Arbitrage, www.raadvanarbitrage.nl, zijn alle uitspraken teruggaand tot 1992 te raadplegen. Tevens worden nieuwe uitspraken aldaar gepubliceerd. Voor uitspraken van de overheidsrechter wordt verwezen naar www.rechtspraak.nl, waar het overgrote deel van de uitspraken van de overheidsrechter sinds 1999 wordt gepubliceerd.

De uitspraken die in dit boek zijn verwerkt, zijn letterlijke citaten. Schrijver dezes heeft zich de vrijheid veroorloofd een enkele keer, wanneer er sprake is van een hinderlijke typfout, deze te verbeteren. Dat is gedaan zonder opneming van een zin in de trant van: '[bedoeld zal zijn ..., MC]'. Dit zou storend werken.

Een woord dat door de auteur uit de uitspraak is verwijderd, omdat het niet op de juiste plaats stond, twee keer is geplaatst of ten onrechte is opgenomen, is tussen vierkante haken geplaatst. Een woord dat niet in de uitspraak stond en dat door

VOORWOORD

de auteur is opgenomen, is ook tussen vierkante haken geplaatst, met de volgende toevoeging: [..., MC].

De vindplaatsen van de uitspraken zijn vermeld, waardoor de weergave van de uitspraken te allen tijde is te controleren. Waar gebruik is gemaakt van een uitspraak die niet gepubliceerd is, zijn geen typefouten hersteld.

De lijst met gebruikte afkortingen betreft de afkortingen die door de gehele serie zijn gebruikt.

Hoofdstuk 1

Inleiding op Deel 3 en 4

Aanvang en uitvoeringsduur van het werk en de aansprakelijkheid in geval van vertraging

- 1.1 Opzet van Deel 3 en 4
- 1.2 Enkele praktische opmerkingen inzake de aanvang en uitvoeringsduur van het werk
- 1.3 Enkele praktische opmerkingen inzake schadevergoeding bij vertraging

1.1 *Opzet van Deel 3 en 4*

- A. Onderwerpen
- B. Systematiek
- C. Terminologie

A. Onderwerpen

In Deel 3 en 4 staat het fenomeen vertraging centraal. Om te weten of er sprake is van vertraging moet eerst bekend zijn wat de overeengekomen duur van de werkzaamheden is. Om dat te weten, is van belang wanneer met de werkzaamheden begonnen moet worden en op wie verplichtingen rusten om de aanvang van het werk op het juiste tijdstip mogelijk te doen zijn. Gaat het mis met de bouwtijd dan rijst de vraag of bouwtijdverlenging mogelijk is en in de tweede plaats of er recht is op schadevergoeding.

In Deel 3 gaat het om de volgende vragen: op welke partij rusten verplichtingen betreffende aanvang en duur van de werkzaamheden en als het misgaat, komt dan bouwtijdverlenging in beeld? In Deel 4 gaat het om de vraag of er een recht op schadevergoeding is. Een enkele keer is ervoor gekozen een deel van een uitspraak letterlijk in zowel Deel 3 als 4 op te nemen, omdat de onderwerpen niet duidelijk genoeg te scheiden zijn gebleken.

Gezien de samenhang van de beide delen is het eerste hoofdstuk in beide delen gelijklopend. In Deel 3 zijn de regelingen opgenomen betreffende het moment van de aanvang van de werkzaamheden en de duur ervan; in Deel 4 zijn de regelingen betreffende de schadevergoeding opgenomen. Hiermee wordt niet gezegd, dat er geen samenloop van een recht op termijnverlenging en vergoeding van vertragingsschade kan zijn; het doel is de grote hoeveelheid rechtspraak zo overzichtelijk mogelijk te presenteren. In concrete situaties zal het nodig zijn beide delen te raadplegen.

B. Systematiek

De systematiek van de beide delen is, zoals gebruikelijk in deze serie: na de regelgeving volgt een gedetailleerd opgezette weergave van de belangrijkste rechtspraak. De rechtspraak, die is opgenomen gaat in beginsel terug tot eind jaren tachtig van de vorige eeuw, toen de UAV 1989 van kracht werd. Voor de oudere rechtspraak zij de lezer verwezen naar de vorige drukken.

De uitspraken in deze twee delen opgenomen, zijn in beginsel alleen uitspraken waarin de contractuele relatie beheerst werd door de UAV 2012 (1989), de AVA 2013 (herzien 2014, 1992) en de UAV-GC 2005. Uitspraken waaraan consumentenvoorwaarden ten grondslag lagen, zullen worden opgenomen in het nog te publiceren Deel 19, gewijd aan het consumentenbouwwrecht.

C. Terminologie

Vertragingsschade is schade die veroorzaakt is door vertraging. Wanneer de opdrachtgever die lijdt, wordt vaak gesproken van het recht om een boete op te leggen aan de aannemer² of om het toepassen van een korting op de aannemingsom die de opdrachtgever verschuldigd is aan de aannemer. Lijdt de aannemer schade dan wordt gesproken van vertragingsschade of stagnatieschade. Er is voor gekozen om in de inhoudsopgave gebruik te maken van de neutralere terminologie ‘vertragingsschade’.

1.2 *Enkele praktische opmerkingen inzake de aanvang en uitvoeringsduur van het werk*

Om te kunnen beginnen aan de werkzaamheden is het nodig dat vergunningen zijn verkregen, dat het terrein waar gewerkt zal worden beschikbaar is, dat eventueel een ontwerp aan de aannemer ter beschikking is gesteld etc. In deze ‘taken’ is in de verschillende algemene voorwaarden voorzien. Daarnaast zijn er bepalingen in de algemene voorwaarden betreffende de contractuele datum van aanvang en de mogelijkheid van uitstel van oplevering. De termijn waarbinnen het werk moet worden opgeleverd, wordt in de (basis)overeenkomst/het bestek bepaald, waarbij partijen zich dienen uit te spreken of zij die termijn willen bepalen door een einddatum vast te leggen of dat zij een bepaald aantal dagen willen noemen. In dat laatste geval is het voorts van belang dat bepaald wordt wat onder ‘dag’ wordt verstaan. Al naargelang de toepasselijke algemene voorwaarden dienen zich verschillende opties aan. Het verdient aanbeveling de tekst van de toepasselijke algemene voorwaarden daarbij strikt te volgen, wat getuige de rechtspraak niet altijd gebeurt.

---

2. Zoals in deze serie gebruikelijk wordt met ‘aannemer’ ook bedoeld op de opdrachtnemer die onder vigeur van de UAV-GC 2005 werkt.

Vertragingen kunnen ontstaan doordat te laat met het werk wordt begonnen, omdat een van partijen niet aan haar verplichtingen voldoet, dan wel omdat een vertragingsoorzaak aan een van partijen wordt toegerekend. Vertragingen ontstaan ook gedurende de werkzaamheden. Dat doet de aandacht vestigen op het belang van de bepalingen in de algemene voorwaarden omtrent de planning van de werkzaamheden en op de administratie van het wel of niet halen van die planning. Bij dit laatste is ook van groot belang dat, op een ook voor buitenstaanders als rechters en arbiters begrijpelijke wijze, bijgehouden wordt in bouwverslagen en/of weekrapporten en wat dies meer zij wat de oorzaak van een opgetreden vertraging is geweest en hoelang die precies duurde. Dit laatste verdient ook aanbeveling in die gevallen waarin niet om bouwtijdverlenging gevraagd hoeft te worden, omdat daar op grond van de algemene voorwaarden recht op bestaat (zie m.n. par. 8 lid 5 UAV 2012).

Treedt er vertraging op en wil de aannemer bouwtijdverlenging, dan is het van groot belang dat de formaliteiten in acht genomen worden. Het gaat hierbij om voor de hand liggende punten als tijdige melding van het feit dat er vertraging optreedt, van welke melding bewijs is te overleggen en waarvan niet ter discussie kan staan dat de melding de opdrachtgever bereikte of geacht moet worden te hebben bereikt, in niet voor tweërlei uitleg vatbare bewoordingen en voorzien van een omschrijving van de omstandigheden en indien mogelijk van het aantal ermee gemoeide dagen, waarbij de terminologie gelijk is aan de contractuele terminologie. De rechtspraak laat zien, dat met name de Raad van Arbitrage niet overdreven formalistisch te werk gaat, maar daar zou men het niet van moeten hebben.

De vertragingsoorzaak kan soms een na-ijlend effect hebben, ook dat geeft de aannemer recht op termijnverlenging of hij kan daarom willen vragen. Ook dan dienen de genoemde formaliteiten in acht genomen te worden.

Niet iedere vertraging die niet voor rekening van de aannemer komt, leidt tot een aanspraak van de aannemer op de opdrachtgever. Vaak zal de aannemer andere werkzaamheden kunnen verrichten om de vertraging 'ongedaan te maken'. Mocht dit gepaard gaan met extra kosten, dan is daarvoor wel de opdrachtgever aan te spreken. Van belang in deze context is het begrip 'kritieke pad'.³ Dat begrip wordt wel als volgt omschreven:

'Het kritieke pad is een aaneengesloten reeks van activiteiten in de planning met een gesloten netwerk waarvan de som van de doorlooptijden samen de totale duur van het project bepaalt. Vertraging of verstoring aan één van de activiteiten op het kritieke pad

---

3. Zie daarover uitgebreid A.F.J. Jacobs, *Praktijkboek vertragingsschade in de bouw*, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht, 2022, 2e druk, p. 39 e.v.; zie voorts het VBR Preadvies 2022, van A.F.J. Jacobs, J.W.A. Meesters, P.M. Giles, H.C. Farant, C.E. Rushton, *Juridische aspecten van samenlopende vertragingsoorzaken en inefficiëntie in de bouw*, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht, m.n. p. 33 e.v.; de Leidraad *Vertraging en Verstoring*, p. 3, 2022, Den Haag: Instituut voor Bouwrecht, gratis te downloaden van <https://www.ibr.nl/researches/leidraad-vertraging-en-verstoring-in-de-bouw/> (laatstelijk geraadpleegd 16 mei 2023). Zie in het algemeen over het beheersen van projecten met name met het oog op vertragingen: F. van Berkel, *Handboek Projectbeheersing in de bouw en voor installatietechnische werken*, Den Haag, Instituut voor Bouwrecht, 2020.

leidt direct tot een langere doorlooptijd van het project. Dit kan alleen worden voorkomen door ofwel een acceleratie te bewerkstelligen ofwel activiteiten in de planning te herschikken.⁴

Dat termijnverlenging wordt toegestaan, wil niet per definitie zeggen dat de opdrachtgever ook schadeplichtig is jegens de aannemer. Dit zijn twee verschillende onderwerpen. Aan dit onderwerp is par. 4.7 in Deel 3 gewijd. Het onderwerp termijnverlenging komt in Deel 3 aan de orde; de schadevergoeding is het onderwerp van Deel 4. Meerwerk of een wijziging opgedragen door de opdrachtgever kan ook een reden van bouwtijdverlenging zijn. Het is vaste rechtspraak van de RvA dat het bedrag dat de aannemer voor dat werk offreert mede omvat de extra kosten gemoeid met het langer aanwezig moeten zijn op de bouwplaats. Dit onderwerp komt in deze delen niet aan de orde, maar is onderwerp van Deel 5 dat na deze delen verschijnt. De extra bouwtijd in verband met meerwerk is in Deel 3 wel meegenomen. In Deel 16 zijn de verplichtingen van de opdrachtgever ten principale opgenomen; in het onderhavige deel gaat het vooral om de tijdigheid van het nakomen van die verplichtingen.

1.3 *Enkele praktische opmerkingen inzake schadevergoeding bij vertraging*

Het recht op vergoeding van vertragings schade geleden door de opdrachtgever en door de aannemer is erg verschillend geregeld. Voor de schade van de opdrachtgever bevatten de algemene voorwaarden regelingen, die inhouden dat op voorhand de omvang van de schade wordt gefixeerd door middel van boete- of kortingsbedingen. De algemene voorwaarden bevatten niet een vergelijkbare regeling voor de schade die de aannemer lijdt en die hij ten laste van de opdrachtgever wil brengen. De UAV-GC 2005 bevatten wel een regeling in het geval de aannemer (opdrachtnemer) vertragings schade lijdt die aan de opdrachtgever is toe te rekenen. De omvang daarvan is niet op voorhand gefixeerd. Dat betekent voor de drie in dit boek aan de orde zijnde algemene voorwaarden, dat de aannemer, indien de vertraging aan de opdrachtgever is toe te rekenen, recht heeft op vergoeding van de daadwerkelijk geleden schade.

Zoals opgemerkt, is de vertragings schade waarop de opdrachtgever recht heeft in het algemeen op voorhand gefixeerd.⁵ Drie mogelijkheden dienen zich in geval van schade aan: de schade is op een bedrag gefixeerd dat overeenkomt met de geleden schade of deze is te laag of te hoog. Indien de schade te laag is gefixeerd, probeert de opdrachtgever vaak aan die uitkomst te ontkomen, is de schade te hoog

---

4. Leidraad Vertraging en Verstoring, p. 3.

5. Afwijken van de algemene voorwaarden is voor niet-aanbestedingsplichtige opdrachtgevers zonder meer geoorloofd; wel moet zulks in beginsel uitdrukkelijk worden gedaan. Bij aanbestedingsplichtige opdrachtgevers doet zich de beperking voor dat zij uit hoofde van de Gids Proportionaliteit in beginsel niet mogen afwijken van de paritair opgestelde algemene voorwaarden UAV 2012 (1989) en UAV-GC 2005. Dit mag wel indien daartoe een dragende reden bestaat. Opmerking verdient dat de status van de Gids Proportionaliteit en dus van dit verbod omstreten is in de juridische literatuur. De Commissie van Aanbestedingsexperts houdt streng de hand aan de Gids.

gefixeerd dan is het de aannemer die dat probeert en om matiging vraagt. In beide gevallen overtreft het aantal keren dat een dergelijk beroep wordt afgewezen het aantal keren dat dat beroep wordt toegewezen aanzienlijk.

Bij het indienen van een vordering tot schadevergoeding in verband met verdragingschade dient zowel door de opdrachtgever als door de aannemer rekening gehouden te worden met het tijdig moeten instellen van die vordering. Dit volgt voor beide partijen uit art. 6:89 BW en voorts voor de aannemer uit par. 6 lid 15 UAV 2012 (1989) en par. 44 lid 2 UAV-GC 2005. Niet-nakoming van deze verplichting leidt niet per se tot verlies van de aanspraak, maar wel tot een bewijslastverzwaring van de partij die een beroep doet op vergoeding van verdragingschade.

Er is veel rechtspraak over de soorten schade, geleden door de aannemer, die voor vergoeding in aanmerking komen. Wat betreft het berekenen van de waarde van deze schade mag geen beroep worden gedaan op zogenaamde nacalculatie. Bij nacalculatie wordt de prijs van werkzaamheden bepaald aan de hand van de daadwerkelijk gemaakte kosten, die normaliter niet dezelfde kosten zullen zijn die in de overeenkomst zijn opgenomen. Om die reden is nacalculatie bij het bepalen van de schade in het algemeen niet toegestaan.